

KARIN LEDNICKÁ

DRUHÝ DÍL

ŠIKMÝ KOSTEL

románová kronika ztraceného města
léta 1921–1945

KARIN LEDNICKÁ

DRUHÝ DÍL

ŠIKMÝ
KOSTEL

románová kronika ztraceného města,
léta 1921–1945

BÍLÁ VRÁNA
NAKLADATELSTVÍ

Copyright © Karin Lednická, 2021

Děj této knihy je vystavěn na skutečných historických událostech; postavy jsou však smyšlené (se samozřejmou výjimkou těch, které v příběhu vystupují pod vlastním jménem). Pokud osud skutečných osob vykazuje podobnost s osudem fiktivních postav, je to způsobeno tím, že žily ve stejných časech a nesly důsledky téhož historického nebo společenského dění.

ISBN: 978-80-88362-05-0

Díl první
ŽENKA

Velké dřevěné dveře se skřípavě pootevrou. Ženka se celou dlaní opře o studivou kliku, nakloní se a opatrně vyhlédne škvírou ven, aby se ujistila, že už všichni odešli.

Přejede očima doleva doprava. Nikde nikdo. Naproti před kostelem sice ještě kdosi stojí, ale hledí na opačnou stranu. Snad si jí nevšimne.

Všichni ostatní jsou už naštěstí pryč, a tak Ženka stiskne kliku až úplně dolů a za dalšího skřípění nepromazaných pantů vyjde před školu.

Už při prvních krocích jí mírný říjnový vánek rozvlní sukni, vlídné slunce babího léta prozáří dva tmavě plavé čůpky. Ženka zavře oči a na několik okamžiků si nechá hřejivými paprsky pohladit tvář, po níž léto rozeselo hejno pih.

Podzim zatím ukazuje svou úvodní, laskavou podobu. Teprve začíná hrát barvami, stihl doposud jen pozlatit okraje listů na stromech. Ještě je neservává, ještě neseslal nevlídný čas plískanic.

A přece je Žence těžko na duši. I školní brašna jako by od včerejška zase o trochu ztěžkla. Upraví si popruhy, povzdechne a vykročí podél lačkového plotu, který odděluje školní zahradu

Díl první: ŽENKA

od ulice. Naposledy se přes rameno ohlédne, jestli nějaký posměváčci nečíhají o kousek dál, před červenou školou. Ne. Naštěstí ne. Jen v okně prvního patra, přímo nad nápisem *Volksschule*, se objeví čísi hlava, ale to bude v tuto hodinu určitě někdo dospělý.

Dospělí Žence tolik nevadí.

Dospělí mimo školu na ni většinou nekřičí zlá slova.

Někteří sice dost divně hledí, jiní se třeba ušklíbají, ale obvykle nic neříkají.

Zato ve škole je to hotový očištěc, nebo tak si ho alespoň Ženka představuje. „Maminko, co je to čechofil?“ zeptala se před několika týdny, když ten podivný výraz slyšela poprvé od pana učitele Ślusarczyka, který učí jejího staršího bratra a sestru v polské škole.

Maminka tehdy neodpověděla, jen stiskla rty, smutně zakroutila hlavou a pohladila Ženku po vlasech. Šestiletý rozum dokázal z mamičiny reakce vyvodit jenom tolik, že čechofil znamená cosi ošklivého. Nejspíše něco jako zrádkyně. Slovo zrádkyně Ženka rozumí. „*Zdrajca, zdrajca!*“ křičí na ni děti z polské školy, když se střetnou na chodbě, a ona raději nic nemítá, už ani zastání od Olgy a Leona nečeká, protože i oni by se pak stali v očích svých polských spolužáků a učitelů zrádci, *szkopyrtocy*, a pan učitel by jim určitě dával těžší úlohy a horší známky a mračil by se na ně stejně, jako se mračí na Ženku. Darmo by byli smutní.

Takovou vinu na sebe Ženka vzít nechce.

Raději mlčky nese tíhu nenávisť syčených i hlasitě křičených nadávek. Překračuje zlomyslně nastrčené nohy, o které má zakopnout. Se shrbenými rameny a očima upřenými k zemi prochází školní chodbou i schodištěm, nechává na sebe dopadat jedovatá slova jako přesně mířené rány a jen si přeje, aby to měla pro dnešek za sebou.

Kdyby před tím bylo úniku aspoň v české třídě! Není ale, není. Tam se jí zase spolužáci vysmívají, že neumí dobře česky, že někdy dlouho hledá správné slovo, že jí do vět vklouzávají

polské výrazy. „Nic se neboj, my už tě té hatmatilce odnaučíme,“ říkává pan učitel s úsměvem, ale tolik už Ženka umí rozpoznat, aby mezi slovy té věty vycítila jemné píchnutí. A přece se k panu učiteli upíná, protože on jediný jí nikdy nespílá a není uštěpačný, když se jí při slabikování jazyk zašmodrchá.

Přestávky jsou ještě mnohem horší.

„Hlupka hloupá, na slovo skoupá,“ notuje nejhorší ze všech trapičů Jenda Kadleček, a kdykoli může, tahá ji za copy. Ženka neví, co v češtině znamená slovo skoupá, ale zeptat se nechce a ani nemůže, protože se jí v takové chvíli pokaždé úplně stáhne krk tam kdesi uvnitř a ona je ráda, že se vůbec dokáže nadechnout, natož aby promluvila. Stejně by jí neodpověděli. Jenom by se dál vysmívali.

„S lidskou hloupostí se dá bojovat jenom vlastní chytrostí,“ řekl jí před pár dny tatínek. „Uč se, holka moje. Jedině tak jim vezmeš vítr z plachet.“

A Ženka se učí ráda. Líbí se jí slabikář, který hned první den školy dostala, ráda si jím listuje a prohlíží si obrázky. Zná nepaměť každý kousíček veselé kresby, která je na deskách knihy: chlapce, kterému ze školní brašny visí cosi záhadného, a děvčete, které nese kytici a pro samé mluvení si vůbec nevšímá, že kolem ní skáče ovečka a květiny ožírá. Mít Ženka tu možnost, hnedka by se toho *synka* zeptala, co za podivnost si to na tašku přivěsil, a hlavně by upozornila nepozornou *děvuchu*, že přijde o tu krásnou kytici, jestli hnedka něco neudělá. A pak by se s nimi třeba dala do řeči jen tak.

To by bylo hezké.

To by se Žence moc líbilo, být jako ti dva z obálky slabikáře, tedy mít někoho, s kým by mohla chodit ze školy. Tolikrát už si to představovala! Jenže to nejde. Děti ze třídy ji nemají rády, jen by do ní zase vyrývaly, a Leon s Olgou končí o hodinu později než prvňáčci, a to by Ženku pan školník hnal, kdyby se mu zbůhdarma *bunckala* po chodbách nebo vysedávala na schodech. Chodí tedy sama. Vlastně je to v něčem dobré – aspoň si může nerušeně všimnout toho, jak červená jablíčka na nejhořejších

větvích svítí proti jasně modré obloze. Prohodit pár slov k uštěkanému pejskovi od Ptakových, který pořád zuřivě pobíhá kolem plotu, jako by ji měl za zlodějku. Nebo se posadit na břeh Plytkého rybníka za radnicí, házet kamínky do vody a pozorovat, jak se kruhy na hladině vzájemně proplétají.

Dnes ale k rybníku nemůže. Maminka jí ráno uložila, aby se cestou ze školy stavila do obchodu pro droždí a pytlík máku. V neděli se chystá péct buchty. Makové jsou sváteční, bývají jen výjimečně, protože mák je drahý. Ale smluvená návštěva ze Stonavy je dost velká příležitost k napečení makových buchet. Ženka už je v duchu úplně vidí: nadýchané, pocukrované, vonavé. Nikdo neumí tak dobré buchty jako *mamuša*.

Při té představě se jí sbíhají sliny už teď, když vstupuje do krámku a nad hlavou jí zaklinká železný zvonek.

„Dobrý den,“ pozdraví nesměle.

„Vítej, Ženko,“ kývne zpoza pultu obchodnice a s povděkem kvituje, že má v kvelbu zrovna prázdno. Kdyby tady byly ženské, hnedka by po malé Pospíšilové začaly střílet pohledem, jedny lítostivým, druhé zlostným. Některé z těch druhých by si i polohlasem odfrkly, aby bylo jasno, co si ony o tom všem myslí. A jen co by za sebou Ženka zavřela zvenčí, hnedka by začaly potisící reportat v nekonečné přestřelce protichůdných názorů, které zaznívají o to hlasitěji, oč je menší ochota poslouchat ty opačné.

Takhle se prostě zaprodat! hartusily by jedny.

A to se měl Ludwik Pospíšil nechat vyhodit z roboty i ze závodního bytu? namítaly by druhé.

Marie Poláková se jejich rozmíšek ze zásady neúčastnila. Dál s předstíranou netečností vážila mouku, kroupy a hrách, krájela uzenky a sundávala z polic krabice s meltou. Potřebovala peníze od všech zákaznic; nemohla si dovolit pustit se s některou do křížku. Jen klopila oči k pultu, když už ji hodně svrběl jazyk. A jakmile krámem začaly přelétat věty, které jí pěnily krev v žilách, začala předstírat, že musí dojít pro zboží dozadu, a tam si nakrátko svobodně ulevila od největší zlosti.

Pytel s kroupami by mohl vyprávět, jak nežensky silně do něj umí paní krámská kopnout!

A bodejť by neuměla, vždyť už dva roky musí zastat nejen svoji, ale taky chlapskou robotu. Jejího muže zasypaly klády v dřevišti zrovna v den, kdy se jeho šachta slavnostně přejmenovávala z Austrie na Důl Józefa Piłsudského. Jako dneska si Marie pamatuje, když jí to přišli říct. A stejně ostře si vybavuje okamžik, kdy jí v bratrské pokladně vyplatili odškodné, vyměřili sirotčí a vdovský důchod a neobvykle vlídný úředník jí v závěru navrhl, aby se zašla zeptat na práci v závodním konzumu u Gabriely.

Do smrti mu bude za tu radu vděčná. Získala práci a nádavkem i cimříčku ve stejném domě, takže její dvě děvušky nemusí vyrůstat jako dříví v lese. Má je o patro výš, kdykoli za ní můžou přijít, kdykoli na ně může zespoda zaklepat násadou od smetáku. Co by za to jiné ženské v její situaci daly!

A vlastně ještě něco Marie díky práci v obchodě získala: dobrou přítelkyni Barku.

Všecko zlé je na něco dobré, řekly si už tolikrát, když jim čas a prázdný konzum dovolily zapříst řeč. Sdělená bolest, polovičnická bolest, to věděly obě, a tak Marie vděčně využila Barčina účastného ucha, aby se jí vypovídala ze všech smutků a strachů hornické vdovy s dvěma děvuchama na krku, a díky Barčinu líčení, jak kdysi s čerstvě ovdovělou maminkou a sestrami bydlely v podzemní špeluňce hospody u Mokrošů a jak těžce se jim tam žilo, dokázala nést svůj vlastní úděl o malinko lehčeji.

Vposledku se však role obrátily. Teď si brala slovo hlavně Barka, protože ultimativní požadavek inženýra Kadlečka, aby Pospíšilovi dali děti do české školy, visel nad jejich domácností jako temný mrak. Barka se něco naplakala, když s Ludwikem donekonečna probírali, jak by bylo nejlepší se zařídit. Pranic nepomáhalo, že další chlapi, kteří se ocitli ve stejné situaci, ultimátu bez výjimky podlehli. Rozpolcenému Ludwikovi se i nadále zdála všechna řešení špatná: ustoupit znamenalo nechat se ponížít, neustoupit znamenalo muset začít hledat novou

Díl první: ŽENKA

robotu i bydlení. Z pokojného muže se stal podrážděný mrzout, kterému stačilo maličko, aby zvýšil hlas nebo třáskl lžící a odešel od stolu. Dokonce i do hospody párkrát zašel, což nikdy dříve nemíval ve zvyku; vracel se opilý a snad ještě rozmrzejší, než odcházel.

Když mu zkraje června Kadleček nabubřele oznámil, že počet žáků české školy utěšeně roste, a že tedy postačí, když do ní po prázdninách nastoupí jen nejmladší Ženka, v Ludwikovi to z jakéhosi důvodu vyvolalo další vlnu vzteku. „A teď ještě kvůli němu budeme muset vlastní děcka rozdělit?“ křičel a zlostně rozkládal rukama.

Nakonec to překvapivě byla právě Ženka, kdo nepříjemnou situaci rozlouskl. „Tak já do té české školy půjdu,“ pípala jednou po večeři, když už nechtěla poslouchat tatínkovo láteření a mamčin pláč. „Půjdu, však co by mi tam mohli udělat?“ pokrčila rameny.

Teď, když stojí v konzumu a říká si o pytlík máku a hrudku droždí, už odpověď zná.

Zná ji i Marie Poláková, a proto malé copaté zákaznici přidá k nákupu červený bonbon z plechovky u kasy. „Tady máš od cesty,“ řekne vlídně. „A pozdravuj ode mě maminku.“

„Vyřídím,“ pokusí se Ženka o úsměv. Ví, že to s ní paní krámská myslí dobře. Strčí si nákup do školní brašny a s pečlivě artikulovaným „na shledanou“ vyjde ze dveří.

Bonbon si rozbalí teprve za rozcestím u rozestavěné Lelkovy kolonie. A dá si záležet, aby jí vydržel celou cestu až domů.

„Co že jste přišly samy?“ diví se krátce před nedělním polednem Barka a utírá si ruce do zástěry, aby mohla starší sestru obejmout na přivítanou.

Před chvílí z kuchyňského okna zahlédla, jak k jejím třem dětem hrajícím si na zahradě přibíhá sestřina malá dcerka Anuška. Vzápětí se zespona ozvalo klapnutí vchodových dveří, a tak šla Barka rovnou otevřít, aby Stonavští nemuseli klepat

jako nějaká nečekaná návštěva. Překvapilo ji, když se z ohybu schodiště vynořila jenom jediná postava: sestra Fanka.

Ta si teď sundává šátek z hlavy a nasupně odpovídá: „Ale kdeže samy! To se akorát Tomek cestou zase zapovídal o politice.“ Poslední slovo doprovodí rozmrzlý úšklebek.

„No tak ať,“ mírní sestřino rozladění Barka a věší její svrchník na háček v předsíni. „Ludwik dole štípe dřevo. Aspoň si na chvíli můžeme promluvit bez mužských uší. To je taky občas dobré, no ni?“ usměje se na sestru v naději, že se tím špatná nálada rozptýlí.

Mýlí se.

Fanka se na ni významně podívá, ale neřekne nic.

Vstoupí za Barkou do kuchyně, odsune židli od stolu a s povzdechem si sedne.

Barka na ni chvíli zkoumavě hledí a snaží se rozluštit sestřino neobvyklé chování. Protože ji však žádný důvod této rozladěnosti nenapadá, pokrčí v duchu rameny a jenom Fance podá hrnek kafe, co ho zbyla trocha od snídaně.

Však ona se Fanka rozpovídá, až bude chtít.

Když se před třemi roky vrátila ze Lvova, taky jí trvalo několik týdnů, než dokázala promluvit o hrůzách, které musela přestát. Barku dodnes mrazí, když si na Fančino děsivé vyprávění vzpomene: útek z domova, služba na velkostatku v Polsku, odkud ji vyhnalo švihání statkářova biče, pak několik let štěstí s Andrzejem, svatba, stěhování do Lvova, narození dítěte, ale zanedlouho zase prudký obrat k horšímu, hladomor, dcerčina smrt, smutek hraničící se šílenstvím, Andrzejovy politické ambice a nesmiřitelné řeči, které nemohly skončit jinak než jeho zatčením, hryzající nejistota, jestli byl jenom uvězněn, anebo jako tolik jiných popraven, nemilosrdné sveřepé mlčení úradů, hlad a zima ve Lvově plném strachu, kde na ulicích leželi mrtví a utéct nebylo kam, leda zpátky domů do Karwiné. A tak se tedy na tu cestu vydala, v mrazu a sněhu přešla celou Halič a v loktuši nesla nedávno narozenou Anušku, kterou jí svěřila dívčina skutečná matka, protože i ona přišla o muže

a v rozběsněném městě se o několikaměsíční dcerku nedokázala postarat.

Jaké zoufalství musí žena prožívat, aby se dokázala vzdát svého dítěte! Barka se otřeše, ale hrůznost té představy jí vzápětí vnukne uklidňující myšlenku: to, co trápí Fanku tentokrát, nemůže být nic ani zdaleka tak zlého. Je po válce, život se vrací k normálu, Anuška prospívá a Tomek je má obě rád.

Bude to jenom nějaká mrzutost, jaké život občas přináší, utvrzuje Barka sama sebe a jde zadělat na jíšku do zelí.

„Nedá si pokoj,“ bodne ji vzápětí do zad Fancina syčivá věta.

„Kdo?“ otočí se Barka přes rameno.

„Kdo asi?“ rozloží Fanka podrážděně rukama. „Tomek. Pořád mu říkám, ať toho nechá, ale je to jako hrách na stěnu házet.“

„S čím si nedá pokoj?“ nerozumí stále Barka.

„S politikou! Třeba zrovna teď – místo aby byl tady s námi, stojí na cestě a celý rozčilený vykládá sousedovi, že se nesmíme smířit s křivdou, kterou na nás Češi spáchali, že se musíme postavit bezpráví... No a tak pořád dokola,“ ušklíbne se Fanka a znechuceně potřese hlavou. „Najednou je srdcem a duší pravověrný Polák, i když mu na tom dříve vlastně vůbec nezáleželo.“

„Myslíš, že se tak chová kvůli těm pobitým vojákům tam u vás?“ ptá se Barka.

„Nejspíš. Tehdy to začalo,“ kýve Fanka. „Od jeho maminky vím, že se do té doby o politiku vůbec nezajímal. Zato teď... Eh, darmo mluvit.“

Fanka znovu zakroučí hlavou a sklopí oči k ubrusu. Čert aby toho Tomka spral! Který ďas ho to posedl? Kam se ztratil ten člověk, který s ní tenkrát po návratu ze Lvova lehával na seníku a sliboval, že ji ochrání? Že nedopustí, aby jí ještě někdy někdo v životě ublížil? Tolik krásných slov, tolik nadějeplných ujištění... Kam se poděla?

Když dnes na cestě k Pospíšilovým začal zase vést ty svoje řeči o porobeném polském národě, potisící jí v myslí vyvstala vzpomínka na Andrzeje. I jeho tenkrát ve Lvově prosila, aby mlčel, aby nechal zlé události jenom přeplynout kolem, aby

myslel na rodinu. Neposlechl, a jak to dopadlo! Jedné noci si pro něj prostě přišli a ona dodnes vůbec neví, co se s ním stalo. A teď má něco podobného prožít znovu? Jistě, Tomkovi na rozdíl od Andrzeje nehrozí trest smrti, ale do vězení se za pobuřování klidně dostat může. A co si pak ona počne? Proč dvěma nejdůležitějším mužům jejího života prostě nestačí vést normální, klidný život? Proč?

Otázky Fance víří hlavou a shrnují čelo do vrásčitých brázd.

Sedí, kouše si spodní ret a podpatky její boty vyfukává do prkenné podlahy nervózní písničku.

„No tak, Fanyanko,“ přistoupí k ní Barka a konejšivě jí položí ruku na rameno. „Třeba ho to přejde. Zkusím poprosit Ludwika, aby s ním promluvil.“

„To klidně zkus,“ krčí Fanka nezúčastněně rameny a znovu jízlivě pozvedne pravý koutek rtů. „Ale moc nadějí si raději nedělej, abys nebyla zklamaná. Hučím do něho já i maminka – ta už je z toho chuděra celá špatná. Ale všechno marné, mluvit na Tomka je stejné jako hučet do dubu.“ Zakroučí hlavou a pokračuje: „Dokonce i farář mu už na mamincinu prosbu promlouval do duše, ale Tomek nechce o nějakém smířování a odpouštění ani slyšet. Dál si mele ty svoje pravdy. Jako mezek. Jako tvrdohlavý nepoučitelný mezek!“

Fančin hlas se začíná lámat přicházejícím pláčem.

Barka přemýšlí, jak by mohla sestru utěšit, ale žádná vhodná slova ji nenapadají. Tolik se na dnešek těšila! Tolik měsíců se neviděly, tolik toho chtěla Fance povědět. Ale zatím se všechno ubírá jakýmsi prapodivným směrem.

To je třeba zastavit. Přece tady nebudou hned od začátku brečet.

Přejde ke kredenci a vytáhne z něj láhev a dvě skleničky. „Víš co, dáme si *po kélišku*. To člověku vždycky zvedne náladu.“

Fanka k ní zvedne vlhké oči a odmítavě zakroučí hlavou.

Barka zůstane nechápavě stát. „Proč ne?“

„Nemůžu.“

„Proč bys nemohla?“

Díl první: ŽENKA

„Protože...“ zajíkne se Fanka a už se jí nedaří zadržet pláč. „Protože mi není poslední dobou moc dobře. Jsem těhotná. Čekám s ním dítě!“

Barka užasle vykulí oči a tlumeně se zeptá: „A co on na to?“

„Ještě jsem mu to neřekla,“ posmrkne Fanka. „Mám na něho poslední dobou takový vztek, že mu to nedokážu říct.“

„Tak to si budu muset nalít sama,“ hlesne Barka, a jak řekne, tak udělá.

Na plotně se škvíří jíška.

Sestry mlčky sedí.

A přemýšlejí nad všemi důvody, kvůli kterým je za jiných okolností tak radostná zpráva vlastně spíše rozesmutnila.

„Ten už mi nesmí nikdy přes práh,“ drtí Ludwik jednotlivá slova skrze zařáté zuby.

I pěsti má zařáté.

Sedí u nedělně prostřeného stolu, v jehož středu leží netknutá hromádka voňavých pocukrovaných buchet jako smutná připomínka toho, čím dnešní odpoledne mělo být, a čím v žádném ohledu nebylo.

Na buchty dnes bohužel nedošlo.

I Ludwika na ně přešla chuť.

Barka stojí u mycího nádobí a oplachuje a nic neříká; její mlčenlivá záda jsou schýlenější než jindy. I na ni dolehla tíha té hádky, jak by ne. Jistě si v hlavě přehrává uplynulé dvě hodiny, které začaly jako příjemná rodinná sešlost a skončily strašným křikem a bezmála rvačkou, do které by se Ludwik už už pustil, kdyby ho Barka nechytla a neprosila ho vyděšenými očima, ať toho proboha nechá.

Nebýt jí, rozbil by mu hubu.

Krkem by mu zakroutil!

Ludwik stáhne oči od Barčiných zad směrem k oknu, kterým do kuchyně proudí zlatavé světlo babího léta a ozvěna dětské hry ze zahrady. Když začala atmosféra u stolu houstnout,

poslali všechny děti ven, aby nemusely poslouchat to, co možná někteří z přítomných dospělých vlastně ani nebudou chtít říct, ale slina jim to stejně přinese na jazyk.

Tak už to zkrátka chodí: vzteklá mysl, zatemněná mysl. Nad slavnostně prostřeným stolem začala už s prvním cinknutím lžic přelétat rozčilená slova, která zpočátku možná měla posloužit jenom k obhájení jedné či druhé pravdy, ale jak se ty dvě pravdy od sebe stále více vzdalovaly, začal do slov pronikat zlý jed. A nakonec už všechno vyřčené nemělo jiný účel než ranit, ublížit, pohanit.

Ludwik dál hledí směrem k oknu, za kterým je ještě pořád nádherný zářijový den, ale on to nevnímá. Před očima mu stále tancují rudé šmouhy zlosti. Nikdy v životě se takhle nerozčílil, nikdy dřív neměl takovou chuť jinému člověku jednu vrazit.

Dokonce ani na toho hlupaňa Kadlečka nebyl tak rozzuřený jako teď na Tomka. Přerun jeden pomatený! Vleze mu do domu, nechá se hostit, a přitom jenom uráží. Zrovna on, ze všech lidí zrovna on!

Vždyť ještě před třemi roky uměl leda v hornosušské hospodě vychlastávat. Kolik se s ním stará mama natrápila, škoda mluvit! Kolik se za něho nastyděla a naomlouvala, když cestou z knajpy trousil oblečení, boty a občas některému ze sousedů i před plot nabíll. Hanbou se tehdy musela propadat, taková slušná ženská, a takového nepodarka musela trpět v domě.

Když zemřel starý pan Žebrok, zůstala na všecko sama, protože Tomek jí skoro vůbec nepomáhal, jak měl obě ruky od roboty vytočené. Ani mu nebylo hlupé, že jeho mamě musela chodit vypomáhat Barka se třema děckama. Ženské dřely na poli a on se válel bůhví kde. A když už se laskavě uvolil, že cosi zrobí, stejně to bylo polovičaté: jabka při sbírání potloukl, vodu při nošení rozlil v předsíni, třísky štípal na tak hrubé kusy, že se s nimi oheň v kamnech vůbec nedal rozdělat. Jako by všecko dělal naschvál špatně, hlavně aby už po něm nikdo nic nechtěl. Při každé spravedlivé výtce se urážel, a v uraženosti byl na mamu zlý. Hrozná časy, raději nevzpomínat. Chuděra se kvůli němu tehdy málem utrápila.

Díl první: ŽENKA

Teprve když do Stonavy přišla v osmnáctém roku Fanka, jako by Tomek kdesi našel zdravý rozum. Začal se z něho stávat pořádný chlap; přes léto robil na poli a v zahradě, v zimě se přihlásil k Larischovi do cihelny, aby vydělal na volka k orbě. Dlouhé měsíce spával na půdě, aby měla dole Fanka s malou soukromí a pohodlí, teprve po žních se s maminciným svolením nastěhoval zpátky do ložnice.

Ludwik si dobře pamatuje, jak slavnostně se Tomek tvářil, když mohl poprvé usednout do čela rodinného stolu.

Začal o Fance mluvit jako o svojí ženě, i když nebyli sezdáni, a Anušku přijal za vlastní. V cihelně jí nechával vypalovat hliněné panenky, z každé výplaty jí kupoval krabičku cukr-kandlu, prý aby jí současný život osladil, když dříve musela přestát tolik zlého.

Anuška mu říkala *tatušu*. Jak jinak by mu měla říkat, když ho považovala za svého otce?

Zdálo se to tenkrát být na dobré cestě.

Jenomže pak jedna válka skončila a začala druhá, horší. Mnohem horší.

A během ní se Tomek změnil. Stalo se toho hodně zlého, všichni by mohli zahořknout a nechat v sobě růst zášť. Někteří se odstěhovali do Polska, protože v Československu nechtěli žít. Jiní byli za hranici vyhnáni. Většina lidí na Těšínsku se ale naučila přijmout novou dobu, nový svět, nová pravidla. Ke štěstí jim stačilo, že už se nemusí bát vyjít z domu, že mají co jíst. Že můžou k budoucnosti hledět s nadějí.

Tomek ne.

Tomek se rozhodl, že v sobě bude hýčkat všechny nashromážděné křivdy a že je nechá vybujet v nesmířitelnou nenávisť.

Objevil v sobě dříve netušené politické ambice a snažil se založit *stowarzyszenie*, jehož hlavním cílem bylo ustanovení polské správy v těch obcích, kde stále převládalo polské obyvatelstvo. Vysvětloval všem, kteří mu byli ochotni naslouchat nebo ho jen nedokázali dost razantně odbýt, že výsledky posledního sčítání lidu byly hanebně zmanipulovány českými úřady: „U nás

ve Stonavě bylo naposledy devadesát devět procent Poláků, ale teď podle těch jejich čísel už jenom necelých šedesát! Vždyť je to hanebnost, vy to nevidíte?“ Při setkání s Ludwikem významně píchal prstem do řádku týkajícího se Karvinné: „Tady to máš černé na bílém! I u vás je Poláků dvakrát víc než Čechů! A přece musíme trpět pod jejich knutou!“

„Prosím tě, pod jakou knutou?“ mírnil ho tenkrát Ludwik. „Copak ty nějak trpíš?“

„Trpím,“ vystrčil Tomek bradu. „Nemůžu žít v zemi, ve které bych žít chtěl.“

„Tak se odstěhuj.“

„Nemůžu. Mama mi to zakázala. Chce ležet na hřbitově vedle taty.“

„Tak vidíš. Máš tady kořeny, patříš sem. O co ti teda pořád jde?“

„O tu nespravedlnost přece! Jsi snad slepý, že nevidíš, jak pomalu roztahují chapadla? Nic jim není svaté, neznabohům! Copak tobě nevadí, že si tvoje město hnedka přejmenovali po svém? Pche, prý Karvinná! Místo dvojitého w si dali do názvu dvojité n. Takový směšný nesmysl! Hlupáci nadutí!“

Ludwik se s ním nechtěl pouštět do křížku, a tak většinu Tomkových výkřiků přecházel mlčením.

Nerozuměl jeho postoji, vlastně ho ani nechtěl pochopit.

Někdy se mu švagrovy názory naprosto přičily, jindy v nich nacházel zrno pravdy.

Nejblíže k souznění s Tomkovými protičeskými náladami měl po Kadlečkově ultimátu. Cítil se tehdy potupený, zahanbený, zničený. Nebyly to pěkné týdny: věděl, že je protivný a zlostný, a protože nechtěl křičet na Barku ani na děti, raději odcházel do hospody, aby pak po návratu čelil Barčiným vyčítavým pohledům.

Všechny možnosti probral s chlapama u piva, všechny si také o samotě nechal projít hlavou. Odmítnutí a vyhazov; stěhování a hledání nového bydlení a práce. Zvažoval dokonce i podání stížnosti na ředitelství, ale nakonec všechny revolty zavrhl jako příliš nebezpečné a rozhodl se Kadlečkovi vyhovět.

Dokázal se s tím pokořením smířit trochu snáz, když Kadleček snížil svůj požadavek jen na jedno dítě. Nejvíce se mu ulevilo, když se Ženka sama nabídla, že do té české školy teda půjde. Děvuška zlatá, takhle se dobrovolně obětovat! Nejraději by ji v té chvíli obejmul a políbil, ale copak chlapi můžou dělat takové věci? Nechal tehdy *przytulenie i pocałunek* na Barce a šel si raději před barák zakouřit, než to štiplavé dojetí v očích odezní.

Kdo mohl tušit, že z chození do české školy vzejde takové peklo? Koho by napadlo, jak zákeřné bestie umí děti být? Ludwikovi i Barce rvalo srdce, když viděli Ženku s očima opuchlýma od pláče, nemluvnou a smutnou. Zpočátku marně vyzvídali, co se ve škole vlastně děje. Nejprve se to Ludwik pokoušel vytáhnout z Leona a Oly, ale ti se kroutili a vymlouvali, jen aby nemuseli nic říct. Pravda vyšla najevo až poté, co se Barka svěřila ovdovělé hokynářce Polákové, která prodává v konzumu dole u kostela. Taky má ve škole dvě dcery a přinutila je kápnout božskou.

Barka tehdy přišla domů naprosto otřesená a v slzách vyprávěla Ludwikovi o nadávání do zrádců, o nastřčených nohách, o výsměchu českých spolužáků, když se jejich copaté prvňáčke vloudí do věty polské slovo, protože česky sice umí, ale jen tolik, co stačí k běžnému nákupu nebo ke hře.

Vařila se v něm krev. Chtěl jít okamžitě do školy a stěžovat si, ale moudrá Barka ho zastavila: „Komu si chceš prosím tě stěžovat? A na koho? Vždyť je to tam jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet. Jenom tím Žence přihoršíš.“

Uznal prohru a snažil se Žence pomáhat alespoň tím, že ji nabádal k učení. „Musíš být lepší než oni. Pak se ti přestanou smát.“ Naučil ji počítat do dvaceti. Pořídil jí sešit k procvičování pravopisu. Chválil ji za každý pokrok.

Nenapadalo ho, co víc by mohl udělat.

Snad jen doufat, že se jednou všechno zase k dobrému obrátí.

Ovšem dnešek ho vrhl zpátky na začátek. Mohl tušit, že školní události budou vítanou vodou na Tomkův protičeský mlýn. Ještě ani nedojedli polévku a už to začalo:

„A Ženko, proč ty ses vlastně rozhodla jít do české školy?“

„Protože maminka plakala a tatínek se bál, že ho vyhodí z práce.“

„A tobě se tam líbí?“

Ženka sklopila hlavu.

Tomka probodly tři varovné dospělé pohledy.

Ale jemu jako by to bylo jedno, už byl v ráži.

„To ale přece není správné, aby taková malá děvůška nesla takovou tíhu.“

„Tomku,“ pípala Fanka prosebně.

„Co?“ zeptal se vyzývavě. „Nemám snad pravdu? Je to snad správné, že šestileté děcko trpí, protože mu dospělí neuměli zařídit lepší život?“

V té chvíli už to Ludwik nevydržel a poslal děti od plných talířů ven; zůstal jen malý Wojtek sedící na Barčině klíně.

Jakmile se za nimi zavřely dveře, Ludwik prudce vstal, opřel se dlaněmi o stůl a zařval: „Co to vypouštíš z huby za nesmysly?“

„Pravdu říkám, a ty to dobře víš.“

„Nesmysly meleš! Nevíš snad, jaký nůž mi naddůlní položil na krk?“

„Vím,“ pokývl významně hlavou Tomek. „Ale vím i to, že jsou vysoké cíle a nízké cíle. Ty ses rozhodl pro ty druhé.“

„Uživit rodinu je podle tebe nízký cíl?“

„Za takových okolností ano. Člověk by se měl především chovat tak, aby se za svoje jednání nemusel stydět.“

„Tak já bych se měl podle tebe stydět?“

„Za všechno ne. Ale za tohle jo.“

„A to mi říkáš ty? Donedávna ožrunga, který sotva dokázal z hospody dojít domů?“

„To bylo dřív. Změnil jsem se. Teď už vím, co je správné, a chovám se podle toho.“

„Jo? A co bys teda udělal na mém místě?“

„Neoohnul bych hřbet.“

„Ty děláš, jako bych měl na vybranou.“

„Měl jsi na vybranou, a taky sis vybral. Zaprodal jsi sebe i svoje děcko.“

Ludwikovi se zatmělo před očima. Tohle poslouchat nebude.

Odstrčil židli tak prudce, až narazila o zeď, a vyrazil kolem stolu k Tomkovi. Ten dál seděl a jízlivě se zeptal: „Co uděláš teď? Dáš mi pěstí, protože jsem ti řekl pravdu?“

„Nechte toho!“ vykřikla Fanka.

„Nech ho být!“ přidala se Barka a pokusila se Ludwika chytit za paži. Vztekle se jí vysmekl a štěkl: „Tohle je mezi ním a mnou. Neplet se do toho.“

„Ludwiku, zapřísahám tě, nech ho být.“

Úpěnlivý tón v Barčině hlase ho zarazil. „Máš pravdu, nestojí mi za to, pazgřivec,“ zasyčel a zamířil pryč od stolu, ke dveřím do ložnice.

„My už raději půjdeme,“ zvedla se Fanka. „Barko, nechám ti tady ten košík s bramborama, ano? Příště mi ho vrátíš.“

„Žádné příště nebude!“ ozvalo se z vedlejší místnosti.

Barka pohledem sdělila Fance, že jí košík při nejbližší příležitosti samozřejmě vrátí, ale ať proboha vezme Tomka a jdou co nejrychleji pryč.

Stalo se.

A tak teď Ludwik sedí u stolu a skrže zaťaté zuby cedí, že mu už Tomek nesmí nikdy přes práh.

Barka oplachuje nádobí a přemítá, co se to vlastně dneska stalo, myslí na dítě ve Fančině břiše, o kterém Tomek nemá tušení, a přemýšlí i o tom, jak to teď mezi ní a sestrou bude, když se chlapi rozkmotřili.

Zamlklá nálada trvá až do chvíle, kdy Ženka nesměle zatuká na dveře a zeptá se, jestli by si mohla vzít ty makové buchty, když se na ně už od pátečního odpoledne tolik těší.

A právě v tom okamžiku Ludwikovi dojde, co je třeba udělat.

V pruzích slunečního světla, které pozdně zářijové odpoledne posílá do pokoje, tancují kousky prachu a dosedají na hromádky knih a popsaných papírů. Leží všude, neuspořádaně naskládané v policích, navršené na stole i rozložené po podlaze.